

Danics Zoltán

Az elmeorvos tébolya

Nem túl szofisztikált humorú emberek gyakran viccelődnek azzal, hogy a pszichiátert és a bolondot csak az különbözteti meg egymástól, hogy az egyiknél vannak a kulcsok, illetve az orvos felé nyílnak az íróasztal fiókjai. Otromba tréfa, de be kell lássuk, van némi alapja. Különösen Csáth Géza, alias Brenner doktor példája mutatja, mennyire valós lehet a pszichiáter pszichés érintettségének kérdése. No persze nem úgy van ez, mint a másik szólásban, hogy aki bemegy a malomba, maga is lisztes lesz. Sokkal inkább van szó arról, hogy abba a bizonyos malomba már eleve olyan emberek mennek, akik érzékenyek a mentális zavarokra. Érzékenyebbek és sérülékenyebbek. Ebben közösek a pszichiátriai betegek, a pszicho-szakemberek és a művészek.

Csáth kortársa, a pszichoanalitikus Hollós István *Búcsúm a Sárga Háztól* című írásában (Cserépfalvi, 1926) ekképpen fejezi ki az említett érintettséget:

„Mert mindannyian egyszer, valahol félelmetes ködben szunnyadtunk, ahonnét nagy ajjal-bajjal verekedtük fel magunkat a mába. De a mából visszamenni nem bátorságos. Hárman mégis visszamerészkedtek a ködbe: a Hős, aki megverekedett vele, a Költő, aki mesét szőtt belé, az Elmebeteg, aki elveszett benne.

Az elsőt csodáljuk, a másodikban gyönyörködünk, a harmadiktól rettegnünk, mert valamennyien voltunk hősök, voltunk költők és tudom, Barátom, hogy ezt most másképp kellene mondanom, de az igaz és mégsem bántó szót még nem sikerült megtalálnom erre... igenis voltunk egyszer – mint az elmebetegek.”

Csáth/Brenner író volt, pszichiáter és különösképpen érzékeny, kreatív, de ugyanakkor igen sérülékeny ember, akinek vulnerabilitása súlyos morfindependenciába torkollott, majd paranoid pszichotikus zavarrá, féltékenységi tébollyá fejlődött és tragikus véghez vezetett.

A lélek érzékenysége és a művészi vagy más tehetség gyakran karöltve járnak. Nem minden lelkiileg labilis ember válik művésszé, de kiegyensúlyozott pszichéjú személyek ritkán képesek gyöngyöt izzadni magukból. Kierkegaard így látja a művészt:

„Szerencsétlen ember, aki mély kínokat rejt a szívében, de ajkai úgy vannak formálva, hogy miközben sóhajok és kiáltások hagyják el, mindez úgy hangzik, mintha szép muzsika lenne.”

„Sorsa hasonló ama szerencsétlenekéhez, akiket Phalaris bikájában lassú tűzön kínoztak, üvöltözésük azonban nem juthatott el a türannosz fülébe, hogy rémítse őt, számára ez édes muzsikának hangzott.”

Brenner József tehetsége magvait már gényjeiben hordozhatta, hiszen családja tagjai (*„Iszonyú átkunk van nekünk a lelkünkön, nekünk, kikben Brenner vér csörgedez”*) között több kiemelkedő művészt és tudóst találhatunk. Unokatestvére volt pl. Kosztolányi Dezső, de van a rokonok között kulturális miniszter és pszichoanalitikus is.

Már serdülő korában verseket írt és kiemelkedő tehetséget mutatott zenében, képzőművészetben (festészetben) egyaránt. Ügyvéd apjának zeneszeretete benne is folytatódott, de nem lévén türelme a gyakorláshoz, inkább zeneszerzésre és zenekritikák írására adta a fejét. Emellett rajzolt, festett és egyre többet írt. Első írása tizenhat éves korában jelent meg.

Tizenhét évesen leérettségizett és minden művészi talentuma ellenére, vagy talán éppen azt kompenzálандó, a budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem orvosi karára iratkozott. Döntésében az is közrejátszhatott, hogy zeneakadémiai felvételije nem sikerült, és mint a tehetséges, de labilis lelkületű emberek gyakorta, a kudarcot rosszul tűrte, ezért a frusztrációval fenyegető helyzeteket kerülni akarta. Egy írásában meg is említi, hogy nem bízott eléggé zenei tehetségében. Az orvosi hivatás választása praktikus előnyei mellett a segítő szakma lelki kiegyensúlyozó hatását is biztosította számára, ideig-óráig.

Az egyetemet kiváló eredményekkel végezte, noha közben a Budapesti Napló zenekritikusaként is működött és *A varázsló kertje* című novelláskötetet is kiadta. 1909-től az egyetem újonnan megnyitott Elmekórtani Klinikáján bentlakó gyakornokként dolgozhatott Moravcsik professzor mellett, aki nagyra tartotta tehetségét. Tanársegédi kinevezésére azonban az 1910-től egyre elhatalmasodó morfin-addikciója miatt nem kerülhetett sor. A szer hatásairól, a morfinizmus okozta gyönyörökről és gyötrelmekről kivételesen plasztikus, saját élményű képeket festett naplójában és néhány novellájában (*Az ópium*). Ugyancsak érzékletesen írja le a kábítószerfüggő kétségbeesett próbálkozásait a leszokásra és az elcsüggesztő visszaeséseket, önnön vergődését. A szerre való rászokása látszólag a tüdőbajtól való félelme miatt történt. Ma azonban már tudjuk, hogy egy tényező nem elegendő az addikcióhoz, hanem kell legyen genetikai, biokémiai és személyiségbeli alapja is. Bizonyos diatézis (hajlam), idegrendszeri sérülékenység talaján fejlődhet ki stresszhatásra, ami Brenner esetében az apicitis (tüdőcsúcshurut) hamisnak bizonyult gyanúja lehetett.

A méreggel való birkózása visszavetette ugyan orvosszakmai fejlődését, előmenetelét, de művészi kreativitása ekkor teljesedett ki, szenvedései közepette. Csodálatos és borzongató világokat festett novelláiban, megjelenítve az emberi lélek tudattalan rétegeit is, a pszichoanalízis feltárta eladdig ismeretlen univerzumot.

Színműveit bemutatta a Magyar Színház és állandó zenekritikusi munkája volt szaklapokban. Puccini-tanulmánya a világhírű és ünnepelt zeneszerző figyelmét is felkeltette.

Művészeti írásai mellett érdekes módon pszichiátriai tanulmányai, publikációi – pl. *Az elmebetegségek pszichikus mechanizmusa* – is elismerésre találtak. Ez azért figyelemre méltó, mert a kábítószer rendszeres használata és a dependens állapot gyors leépüléshez szokott vezetni. A megőrzött magas szintű munkaképesség és relatíve jó szociabilitás arra utal, hogy Csáthnak volt miből leépülni, maradt még tartaléka néhány évre elegendő, hogy addig fantasztikus kincsekkel ajándékozza meg az utókort.

Persze a test és a psziché nem csalhatók meg sokáig, és a lelki labilitás is előbb-utóbb egyensúlyvesztéshez vezet. Brenner doktor először csak nem kapta meg a tanársegédi kinevezést és egyre több fürdőorvosi munkát vállalt, amely, valljuk meg, nem jelentette a szakma csúcsát, noha sok izgalmas ka-

